

Arxaik apelyativli leksik vahidlər

Sevinc Sərhad qızı Sadıqova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
ADPU-nun dosenti
e-mail: sevincsadigova@gmail.com

Xülasə:

Onomastik vahidlər xalqın tarixini öyrənmək işində xüsusi rol oynayır. Məhz bu baxımdan onomastik vahidlərin ətraflı öyrənilməsi xüsusi elmi əhəmiyyət kəsb edir. Qərbi Azərbaycanın onomastik leksikası öz zənginliyi və müxtəlifnövlüyü ilə seçilir. Bir məqalədə bunları əhatə etmək imkan xaricində olduğundan, burada yalnız Qərbi Azərbaycan ərazisindəki arxaik apelyativlərdən törənən onomastik vahidlərdən bəhs edəcəyik. Bunların sırasına Babacan, Qanlı, Qozulca, Gindivaz, Gomur, Kələkulux, Gabut, Tarp, Terp, Tərətum, Qoytul, Bilək, Qovğa, Altuntaxt toponimləri aiddir.

Qərbi Azərbaycanın onomastik vahidlərində, xüsusən də toponimlər və etnonimlərdə xalqımızın formalaşmasında mühüm rol oynamış tayfa və etnik qrupların adlarının əksəriyyəti əks olunduğu kimi, onlarda dilimizin bir sıra qədim və müasir ədəbi dil baxımından arxaikləşmiş elementləri də qorunub saxlanmışdır. Bu baxımdan, arxaik apelyativli onomastik vahidlər aygı-aygı dövrlərdə dilimizin inkişaf tarixinin tədqiqi baxımından əvəzənilməz mənbədir.

Açar sözlər: *arxaizm, onomastik leksika, toponim, Qərbi Azərbaycan, dialektizm*

Rəyçi: *prof. V.Qurbanov*

Лексические единицы с архаичными апелятивами

Севиндж Сархад кызы Садыхова
доктор философии по филологии,
доцент АГПУ
e-mail: sevincsadigova@gmail.com

Резюме:

Ономастические единицы играют особую роль в изучении истории народа. Именно с этой точки-зрения исследование ономастических единиц имеет особую научную значимость. Ономастическая лексика Западного Азербайджана выделяется своим богатством и разнообразием. Невозможно охватить их всех в одной статье, поэтому объектом исследования данной статьи является ономастическая лексика Западного Азербайджана, сформировавшиеся на основе архаичных апелятивных

единиц. К их числу относятся топонимы *Бабаджан, Ганлы, Гозулджа, Гиндиваз, Гёмур, Келекулух, Гюбут, Тарп, Терп, Теретум, Гойтул, Биляк, Ковга, Алтунтахт*.

В ономастических единицах Западного Азербайджана, особенно в числе топонимов и этнонимов отображаются большая часть названий племен и этнических групп, а также сохранились ряд древних элементов языка, которые стали архаичными для литературного языка. С этой точки зрения, эти ономастические единицы с архаичными апельятивами, являются незаменимым источником в изучении истории развития языка.

Ключевые слова: *архаизм, ономастическая лексика, топоним, Западный Азербайджан, диалектизм.*

Рецензент: *проф. В. Гурбанов*

Lexical units with an archaic appellat

Sevinj Sarhad Sadigova

doctor philosophy on philology,

associate professor ASPU

e-mail: sevincsadigova@gmail.com

Summary:

The investigation of onomastics is actual every time. Onomastic units play a special role in the study of the history of the people. Onomastic vocabulary of Western Azerbaijan stands out for its richness and variety. It is impossible to cover them all in one article, therefore, the object of this article is the onomastic vocabulary of Western Azerbaijan, which formed on the basis of archaic appellative units. This article deals with onomastic lexical of Western Azerbaijan created from archaic words. These onomastic lexical are toponyms Babajan, Qanlı, Qozulca, Gindivaz, Gomur, Kələkulux, Gabut, Tarp, Terp, Teretum, Qoytul, Bilak, Qovga, Altuntaht.

In the onomastic units of Western Azerbaijan, especially in the number of toponyms and ethnonyms, are displayed most of the names of tribes and ethnic groups, also a number of ancient language elements that have become archaic for the literary language have been preserved. From this point of view that the study of onomastic units is of particular scientific significance.

Key words: *archaism, onomastic lexics, toponym, Western Azerbaijan, dialectism*

Reviewer: *prof. V. Qurbanov*

Aktuallıq. Azərbaycanın tarixi torpaqlarının bir hissəsi olan Qərbi Azərbaycanda hal-hazırda Ermənistan dövləti mövcuddur. “1828-ci ildə Rusiya ilə İran arasında bağlanmış Türkmənçay müqaviləsindən sonra ermənilər

minilliklər ərzində azərbaycanlıların yaşadığı Qərbi Azərbaycan ərazisinə ...kütləvi surətdə köçürülməyə başlamış, Rusiya İmperiyasının dəstəyi ilə azərbaycanlılar öz dədə-baba torpaqlarından tədricən sıxışdırılıb çıxarılmış, mərhələlərlə deportasiyaya məruz qalmışlar. Həmin dövrdə ... əhalinin zorla qovulması, deportasiyası başlamış, yaşayış məntəqələrinin dağıdılması və ləğv olunması 1988-ci ilə qədər mərhələlərlə davam etmişdir” (5,7). Yaşayış məntəqələrinin, oronimik obyektlərin adları dəyişdirilmiş, qondarma erməni adları ilə əvəz edilmişdir. Deportasiyaya məruz qalmış Qərbi Azərbaycan əhalisinin dilindəki və hafizəsindəki bir sıra xüsusi adlar tədricən istifadədən çıxır, unudulur, bu səbəbdən onların tədqiqi xüsusi aktualıq kəsb edir.

Metod: Məqalədə müqayisəli-tarixi, təsviri metodlar tətbiq edilmişdir.

Annotasiya: Məqalədə arxaik vahidlərdən törənən Qərbi Azərbaycan toponimlərindən bir neçəsi araşdırmaya cəlb olunur, onların struktur-etimoloji təhlili verilir.

Giriş. Qərbi Azərbaycanın onomastik leksikası öz zənginliyi və müxtəlifnövlüyü ilə seçilir. Bir məqalədə bunları əhatə etmək imkan xaricində olduğundan, burada yalnız Qərbi Azərbaycan ərazisindəki bir neçə toponimdən bəhs edəcəyik.

Qərbi Azərbaycan ərazisində qeydə alınmış onomastik vahidlərdə, xüsusən də toponimlər və etnonimlərdə xalqımızın formalaşmasında mühüm rol oynamış qəbilə, tayfa və etnik qrupların adlarının əksəriyyəti əks olunduğu kimi, onlarda dilimizin bir sıra qədim və müasir ədəbi dil baxımından arxaikləşmiş elementləri də yazılı mənbələrdən daha çox və daha mükəmməl qorunub saxlanmışdır. Bu baxımdan, xalqımızın canlı tarixi olan belə onomastik vahidlər ayrı-ayrı dövrlərdə dilimizin inkişaf tarixinin tədqiqi baxımından əvəzedilməz mənbədir.

Qərbi Azərbaycanda tarixən ədəbi dilimizdə işlənmiş, hal-hazırda arxaikləşmiş vahidlərdən törənmiş elə qədim onomastik vahidlərə rast gəlirik ki, onlardan bəzilərini Azərbaycan dilinə aid yazılı mənbələrin bir çoxunda müşahidə etmirik, nə də dilimizin digər dialekt və şivələrində həmin vahidlərə təsadüf olunmur. Xüsusən də toponimlərin – oykonim, oronim, hidronimlərin tərkibində bu hal daha çox müşahidə olunur. “Bu, həmin torpaqları öz adlarına yazmaq istəyən ermənilərə bu torpaqların kimə məxsus olması barədə tutarlı sübutdur. Çünki bu fakt azərbaycanlıların bu torpaqların əsl və qədim sakinləri olduğunu, çox qədim zamanlardan buraların yer-yurd adlarında öz izlərini əbədiləşdirdiyini göstərir” (6, 31).

Bu fikri əsaslandırmağa imkan verən daha bir amil Qərbi Azərbaycan ərazisindəki toponimlərin əksəriyyətini türkdilli adların təşkil etməsi, bu ərazidəki qədim coğrafi adların əsas kütləsinin türk mənşəli leksik vahidlərdən ibarət olmasıdır. Qeyd etmək yerinə düşər ki, Qərbi Azərbaycan ərazisində erməni dilində olan bir dənə də olsa oronim, hidronim və ya mikrotoponim

yoxdur. Oykonimlər arasında rast gəlinən erməni adları isə son yüz ildə rəsmən dəyişdirilmiş adlardır ki, bunların da böyük əksəriyyəti azərbaycanlılar həmin torpaqlarda – öz dədə-baba yurdlarında yaşadıkları dövrdə işlək olmamışdır.

Məlumdur ki, onomastik vahidlərin yaranması uzunmüddətli, çoxəsrlik bir prosesdir. Bir sıra onomastik vahidlərin yaranma və formalaşmasında çox qədim dil vahidləri iştirak etmişdir. Həmin qədim dil vahidlərinin müəyyən hissəsi dildən tamamilə çıxmışdırsa da, bir qismi Azərbaycan dilinə aid yazılı abidələrdə, dilimizin ayrı-ayrı dialekt və şivələrində, həmçinin Qərbi Azərbaycan şivələrində qalmışdır. Qərbi Azərbaycan ərazisindəki arxaik sözlərdən törənən toponimlərə bunları misal göstərmək olar: *Babacan*, *Qanlı*, *Qozluca*, *Gindivaz*, *Ardaraz*, *Gomur*, *Kələkulux*, *Gabut*, *Tarp*, *Terp*, *Tərətum*, *Qovğa təpəsi*, *Altuntaxt* və s. Bunların bəzilərini ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirək:

Babacan toponimi *Baybecan* antroponimindən törəmişdir. Bu kənd Göyçə mahalı ərazisindəki Basarkeçər (Vardenis) bölgəsindəki azərbaycanlı kəndi olmuşdur. Qərbi Azərbaycan ərazisindəki *Babacan* toponimi “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanları ilə bağlıdır. Dastandakı Baybecan antroponiminin əsasında adlandırılmış kəndin bu ərazilərdə olması təbiidir, çünki dastandakı hadisələrin bir qismi Göyçə gölü ətrafı ərazilərdə baş verir. İ.Bayramov bu toponimlə bağlı geniş tədqiqat aparmışdır və bu qənaətə gəlmişdir: “*Babacan* toponimi mürəkkəb quruluşlu toponimdir. ...birinci hissəsi “ba”, bay//bəy, ikinci hissəsi “bacan” isə becan//beycan sözlərinin fonetik variantlarıdır. Baycan// beycan// becan bay+can// bey+can// be+can sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. “Bay” komponenti qədim türk dilində zəngin, varlı mənalarında işlənmişdir. “Can” komponenti isə “kan-qan-xan” sözünün inkişafı nəticəsində yaranıb ata, yüksək, hörmətli, şöhrətli, şöhrət sahibi mənasını ifadə edir (2, 35-38).

Qanlı etnotoponiminin əsasında dayanan *qanlı* etnoniminə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında rast gəlirik: *Oğuz zamanında Qanlı qoca, deyərlərdi, bir gürbüz ər vardı* (4,104); *Qanlı qoca bu başları və bu canvərləri gördü, başında olan bit ayağına dərildi* (4,105) və s. Buradakı antroponim etnonim mənşəlidir, Qərbi Azərbaycanda, həmçinin Azərbaycanın digər ərazilərində bu etnonimlə bağlı toponimlər vardır.

Qozluca oykonimi kəndin relyef quruluşu ilə əlaqədar yaranmışdır, bu adın tərkibindəki söz arxaikləşdiyi üçün, bəzi tədqiqatlarda dolaşılığa səbəb olmuşdur. Onu həm: “Qoz ağacı bol olan yer, qozluq mənasında”, həm də: “Toponim qoz bitki adına -lu və sifətin çoxaltma dərəcəsinin əlamətini bildirən -ca şəkilçisinin artırılması ilə əmələ gəlmişdir. Fitotoponimdir” kimi izah etmişlər və kəndin adını Qozluca deyil, Qozluca formasında vermişlər. Lakin mənbələrdə kəndin adı məhz Qozluca formasında qeyd alınmışdır ki, bu da həmin toponimin “qoz” bitkisi ilə heç bir əlaqəsi olmadığını göstərir.

Qozulca oykoniminin birinci komponenti qədim türk dilində müstəqil leksik vahid olmuş, quz//güz//qöz//qoz fonetik variantlarında işlənmiş və “dağın gün düşməyən hissəsi, günəşin işıqlandırmadığı dağ” mənasını bildirmişdir. Oykonimin ikinci komponenti (-ul// -lu) məkan mənası, üçüncü komponenti (-ca) kiçiltmə mənasını bildirir. Azərbaycan dilində quz//güz sözü müstəqil surətdə işlənməsə də, quzey – şimal, gün az düşən yer; quzulamaq – müəyyən bir yerin nəm çəkməsi və bunun nəticəsində dağıntı, çürüntü, kif atma və s. baş verməsi; güz – payız; güzəm – payızda qırılan yun; küzlək – körpə quzu saxlanılan çubuq dəyə; güzdük – payızda əkilən taxıl mənalarda işlənən sözlərin tərkibində qalmışdır.

Dərələyəzdəki Qozulca oykoniminin quz//güz sözü ilə adlanmasının səbəbi isə kəndin salındığı təbii-coğrafi şəraitlə bağlıdır. Belə ki: “bu kənd iki uca dağın və bir uca qayanın arasında yerləşir. Şimaldan Topdağı, şimal-şərqdən Yalyurd dağı, şərqdən isə uca, sıldırım Laçın qaya ilə əhatə edilmişdir. Ona görə də, səhər saat 10-a, 11-ə qədər bu kəndin üstünə gün düşür. Axşam-üstünə yaxın vaxtda da bura gün düşür. Çünki bu uca dağlar və qayalıq günün qabağını kəsir. Ona görə də bura digər kəndlərə nisbətən kölgəli və soyuq olur. Bir sözlə, bu kəndin yeri quzeydir” (7,74). Deməli, kəndin yerləşdiyi təbii-coğrafi mühit onun belə adlanmasına səbəb olmuşdur.

Gindivaz kəndi Arpa çayının bir qolunun üstündə, sıldırım qayalıqların üzərində, dağın təpəsində yerləşdiyi üçün salındığı ərazinin coğrafi relyefi ilə əlaqədar adlandırılmışdır.

Toponim iki hissədən ibarətdir: *gind* (*kind//kund*) və *vaz* (*baz*) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Toponimin birinci komponenti fars mənşəlidir və “yükseklik, dağ, təpə” mənalarda işlənir. İkinci komponenti isə türk dilində “dağ çökəyi”, “düzən yerdə təpə, təpəcik, hündür yer”, “çuxur, çökək” mənasında işlənən *bazı//baz* sözünün dialekt variantı olan *vaz* sözündən əmələ gəlmişdir. Toponimi təşkil edən sözlərin arasına (iki samit arasına) tələffüzü asanlaşdırmaq üçün “i” saiti artırılmışdır, tələffüz zamanı *k-g* (bu proses digər bir oykonimdə də baş vermişdir: Komur – Gomur) və *b-v* (bu prosesə də dialektlərdə rast gəlmək olar: baba – bava) səsvəzlənməsi baş vermişdir və beləliklə, relyef əsasında yaranan mürəkkəb quruluşlu toponim əmələ gəlmişdir.

Gomur// Komur// Gömür// Gümrü derivatlı oykonim və oronimlərin yerləşdiyi təbii-coğrafi şərait onların məhz qədim türk sözü olan “*komur//kömür*” ləksemi əsasında formalaşdığını və “*dağ başında dar, yarıqanlı, uçurumlu yer*” mənalarda işləndiyini deməyə əsas verir.

Kələkulux toponimi mürəkkəb quruluşa malikdir, iki komponentdən ibarətdir: sözün birinci komponenti “yan tərəfi daşla hörülmüş ağıl, heyvan salınan yer” mənasında işlənən “*kələk*” sözüdür; adın ikinci komponenti isə Azərbaycan dilinin yazıya qədərki dövründə “dağ”, “dağ çıxıntısı, dağ qolu”, daşlı, daş kələyi, daş kuluxu (oyuğu) mənasında işlənən *kut//kur//kul* sözünə

məkan anlayışı ifadə edən sözlər yarıdan *-iq, -ik, -uq, -ük* şəkilçisinin qoşulması ilə yaranmışdır, “dağlıq ərazidə, daşlı yerdə, daş kuluxunda (oyuğunda) heyvan saxlamaq üçün ağıl, yer” mənasını verir. Güman ki, bu ərazidə lap qədim dövrlərdə ətraf kəndlərin (Ağkənd, Sallı, Tərətum) əhalisi tərəfindən mal-qara, qoyun-quzu saxlanılan yer, qışlaq kimi istifadə olunmuş, sonradan burada tədricən əhali məskunlaşmış və bu yer kəndə çevrilmişdir.

Gabut kəndi də coğrafi relyefinə görə adlandırılan oykonimlərdən biridir. Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz ərazisində yerləşən bu kəndin adının əsasında “gab” sözü durur ki, bu sözün də mənası “qayalıqdan keçən yol”, “uçurum”, “daşlıq” deməkdir. “Gab” sözünə *-ut// -ud* şəkilçisi artırmaqla Gabut oykonimi formalaşmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Gabut kəndi dəniz səviyyəsindən 1502 m yüksəklikdə yerləşir və bu da onu göstərir ki, kənd yerləşdiyi təbii-coğrafi şəraitlə əlaqədar, relyefinə görə adlandırılmışdır.

Terp və **Tarp** oykonimləri Dərələyəz mahalı ərazisində qeydə alınmışdır, bu iki oykonim eyni kökdən yaranmışdır və hər ikisi kəndin yerləşdiyi relyefi, təbii-coğrafi şəraiti əks etdirir. Tarp və Terp oykonimləri vaxtilə Azərbaycan dilində işlənən, indi isə arxaikləşən *tarp (terp)* sözü əsasında yaranmışlar ki, bu sözün də mənası “kiçik təpə” deməkdir. Qeyd edək ki, Dərələyəz şivəsində *tap* sözü təpə mənasında (Tapın başı-təpənin başı) işlənir. İzahda sözün mənasının relyef quruluşu ilə əlaqədar olduğunu görürük. Fikrimizcə, bu oykonimlər məhz hal-hazırda arxaikləşən, lakin dialektlərdə qalan qədim Azərbaycan sözü olan “*tarp*” sözündən törənmişdir.

Köçbək oykonimin etimoloji izahında bir sıra fərqli fikirlər mövcuddur: bu adı həm “Qoçubəy” formasında, həm də “Koçabəy – bəyə məxsus köç” formasında izah etmişlər. Lakin bu fikirlərlə qətiyyənlə razılaşmaq olmaz. Köçbək oykonimi mürəkkəb quruluşa malik bir toponimdir: toponimin birinci komponenti qədim türk dilində “düşərgə, çobanların müvəqqəti yaşayış yeri, yurd” mənasında olan *koş//koç* sözü, ikinci komponenti isə, qədim türk dilində olan *bək//bak* (“təpə” mənasında) əsasında formalaşaraq “təpədə yerləşən köç, düşərgə, yaşayış yeri” mənasını bildirir. “*Koş//koç*” sözünün iştirakı ilə yaranan toponimlərə Qafan rayonunda (Köşəkənd qışlağı), Qax rayonunda (Koşqutan kəndi) da rast gəlmək olar. T.Əhmədov “*koş*” sözünün etimologiyası barədə yazır ki: “koş komponenti də türk mənşəli olub “köçərilərin, çobanların müvəqqəti yaşayış evi, yurd, oba, çadır, alaçiq, köçəbə, düşərgə, yay düşərgəsi; heyvanların gecələr yığıldığı yer və s.” mənalarında işləndiyi məlumdur. Onu da əlavə edək ki, *koş*, əslində *koç//köç* sözünün qədim qırpaq formasıdır (3,261). Köçbək kəndinin adında bu mənaların hamısı deyil, yalnız yurd, oba, köçəbə, düşərgə, yaşayış yeri” mənası üstünlük təşkil edir. Yəni təpəlikdə, hündür yerdə salınan yurd, oba, düşərgə. Qeyd etmək lazımdır ki, Köçbək kəndi dəniz səviyyəsindən 2006 metr yüksəklikdə yerləşir. Bu da kəndin belə adlanmasına səbəb olmuşdur.

Tərətüm oykonimi mürəkkəb quruluşa malikdir, komponentlərini arxaikləşmiş sözlər təşkil edir: birinci komponent *-tərə* (əslində: *tərək*) – qırıxıq dağ yüksəkliyi, parçalanmış daş qırıntıları (çınqıl), çoxdişli (daraq şəkilli) dağ; ikinci komponent *-tüm* (*tumb*) – tərə, dağ, zirvə mənalarını ifadə edir. Bu söz həm də domba, temba, tump fonetik formalarında işlənir. Qərb qrupu dialekt və şivələrində *domba//tompa* sözü coğrafi termin kimi “dağ üzərində gümbəzvari xırda tərəcik” mənasında işlənir. Məsələn: Göygöl rayonunun Toğana kəndində, Kürəkçayın sahilindəki dağlıq ərazidə (Göygöl yaxınlığında) Tompaqaya (//Dombaqaaya) adlanan bir qaya vardır. Qaya dağın üstündə yumru, gümbəz şəkilli formadadır, ona görə də belə adlanmışdır.

Qoytul. Kəndin adı bəzi mənbələrdə Qoytur, bəzilərdə Qutyol şəklində qeyd olunmuşdur ki, bu da oykonimin etimoloji izahında dolaşılığa səbəb olmuşdur. Belə ki, adı həm “düşərgə”, həm “Qoytur – “dərənin dibi” mənasında işlənən *koy* (//*qoy*) sözü ilə “məhkəmləndirilmiş yaşayış yeri, qala”, “çəpərlənmiş tərə” mənasında işlənən tur sözünün birləşməsindən əmələ gəlmişdir kimi izah etmişlər. Lakin kəndin adı Qoytul olduğu üçün bu adın Azərbaycan dilində arxaikləşmiş söz olan və “çuxur, çökək, dərin yer” mənasında işlənən quytul sözündən yaranması, sonradan fonetik dəyişikliyə uğrayaraq qoytul formasına düşməsi fikri daha ağılabatandır.

Bu söz Qazax rayonunda “çayda burulğan, quyu kimi ən dərin yer” mənasında quytun formasında, “dərin” mənasında qutul formasında işlənir. Qədim türk dilində “dərənin dibi” mənasında *qoy* sözü də işlənmişdir.

Bilək oykonimi qədim türk dillərində “çayın qolu” mənasında işlənən bilək sözü əsasında yaranmışdır. Kəndin coğrafi relyefi onun belə adlanmasına səbəb olmuşdur. Belə ki: “Kəndin yaxınlığında mədən suyu olmuş, həmin suyun əsasında hamam tikilmişdir. Son vaxtlaradək yonulmamış daşdan tikilmiş çimərliklər saxlanmışdır”. Kəndin adını “Beyrək şəxs adının təhrifi kimi” izah edənlər də olmuşdur. Fikrimizcə, kənd məhz özünün təbii relyefi ilə əlaqədar adlandırılmışdır.

Qovğa leksemi müasir ədəbi dildə müəyyən dərəcədə arxaikləşmişdirsə də, toponim kimi dildə qalmışdır. Qarakilsə ərazisində, Cəmərli kəndinin sahilərindən birinin adı *Qovğa tərəsi* olmuşdur. Göyçə, Zəngəzur şivələrində bu leksem “*səs-küy, hay-küy, dava-dalaş*” mənasında işlənir. Şivə xüsusiyyətinə uyğun olaraq, əksər hallarda *qoyxa* variantında tələffüz olunur: *İrva: mın başında nəysə bir qoyxa var, onçün xəvər-ətər yoxdu* (Çəm.).

Tarixən ədəbi dildə bu leksem çox geniş şəkildə işlənmişdir, XIII-XIX əsrlərə aid yazılı abidələrdə müşahidə olunur: “Kitabi-Dədə Qorqud”da: *Mənim körpüm yanında bu qovğa nədir, niyə şivən edirsiniz?* (4, 95); Qazi Bührhanəddində: *Bülbül ünün eşitdi, gövğayə çəkər bu dil, Gül qoxusunu aldı, səhrayə çəkər bu dil* (1, 43); “Dastani Əhməd Hərəmi”də: *Bir oda tutdular səhrin ucunda, İkən azadəvi qovğa yox anda* (1, 80); *Yatur ol gecə qəmgin zarü*

tənha, İçindən keçirir nə söz, nə qovğa (1, 93); Xəlilidə: *Zahirü batində çün mövcud həqdən özgə yox, Ya bu növcudatın ara yerdə qovğası nədir?* (1, 209); Şeyx İbrahim Gülşənində: *Cəhan qovğasının aşiq başına, Aru kimi yığuban düşürür eşq* (1, 235); Həqiridə: *Bir pəriru dilbərə heyran olub, Bəndəni saldı yüz qovğaya, könül* (1, 341); Fəzlidə: *Kipriklərin ki, ləşkərinəni yığdı bir yerə, Ol saldı Fəzli canına qovğa xəbərlərin* (1, 379) və s.

Altuntaxt kəndi vaxtilə Göyçə mahalı ərazisində olmuşdur. İ.Bayramov Altuntaxtın XVIII-XIX əsrlərdə kənd olmasını, XIX əsrin sonunda dağılaraq kənd kimi ləğv edilməsini və azərbaycanlıların yaylaq yeri olmasını yazır (2, 23).

Toponimin birinci komponenti olan *altun* sözü “qızıl” mənasında tarixən ədəbi dildə geniş şəkildə işlənmişdir; “Kitabi-Dədə Qorqud”da: **Altun** *ayaq sürəhilər düzilmişdi* (4, 37); **Altun** *ban evlərin kafirlər çapdılar* (4, 37-38); “Dastani-Əhməd Hərami”də: *Füsuskari yapılmış anda hər daş, Qızıl altun sıvayla xoş münəqqaş* (1, 80-81) və s.

Nəticə. Bir neçə toponimin təhlili onu deməyə əsas verir ki, bu qəbildən olan adlar ən qədim dil elementlərini öz tərkibində qoruyur, müasir dildə arxaikləşmiş, istifadədən çıxmış sözlər xüsusi adlarda yaşayır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr (XIII-XVI əsrlər Azərbaycan şeiri). Üç cild. II cild. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, 408 s.
2. Bayramov İ. “Kitabi-Dədə Qorqud”un izi ilə. Bakı, ADPU, 2016, 112 s.
3. Əhmədov T. Azərbaycan toponimikasının əsasları. Bakı, ADU, 1991, 389 s.
4. Kitabi-Dədə Qorqud. Əsli və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004, 376 s.
5. Sadıqova S. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası: Dərələyaz toponimlərinin linqvistik-etimoloji təhlili əsasında (Dərs vəsaiti). Bakı, ADPU, 2014, 194 s.
6. Sadıqova S. Arxaikləşmiş sözlər əsasında yaranan oykonimlər. Elmi axtarışlar. Bakı, AMEA-nın Folklor İnstitutu, 2007, № 34, s.31-37.
7. Sadıqova S. Müasir Azərbaycan dili: Onomalogiya məsələləri (Dərs vəsaiti). Bakı, ADPU, 2017, 267 s.